

الگوی مطلوب طراحی دانشگاهها و مؤسسات آموزش عالی ایران در عصر جهانی شدن

علی اصغر پورعزت^۱، حمزه خواستار^۲، غزاله
طاهری عطار^۳ محمد مهدی فراخی^۴، عباس
نرگسیان^۵

چکیده

رسالت دانشگاهها در فراگرد جهانی شدن این است که با اتخاذ رویکردی آینده‌محور، ضمن شناسایی فرصتها، تهدیدها و چالشهای آتی، استراتژی‌ها و اهداف لازم را جهت واکنش فوق‌فعال به تغییرات و پویایی مستمر، تدوین و اجرا کنند. بی‌شک، تصویرپردازی از چشم‌انداز مطلوب دانشگاه، با کارکرد جهت‌دهی رفتارها و تحولات آتی در قلمرو دانش و آموزش، روند ساخت آینده‌جوامع را متأثر می‌سازد. بنابر این، با تأمل بر روند حرکت به سوی وضعیت آرمانی و مطلوب، می‌توان این پرسش را مد نظر قرار داد که اگر قرار باشد دانشگاه در جامعه جهانی به جایگاه اصلی خود نایل شود، از چه ویژگی‌هایی باید برخوردار باشد. لذا در پژوهش حاضر به منظور احصای ویژگی‌های مطلوب دانشگاهها در جامعه جهانی، اسناد راهبردی مجموعه‌ای از دانشگاههای معتبر جهان از طریق روش تحلیل محتوا بررسی شده است. علاوه بر این، با مرور ادبیات علمی درباره جهانی شدن و آثار آن بر آموزش عالی، سعی شده زمینه‌ای فراهم شود تا با تدوین شاخصهای غالب طراحی انگاره دانشگاه آرمانی و رسالت‌نامه و چشم‌انداز مناسب برای آن، اقدامی هر چند اولیه در جهت تحقق این امر مهم فراهم آید.

واژگان کلیدی: تصویرپردازی از آینده، آموزش عالی، استراتژی فوق‌فعال، اسناد راهبردی، دانشگاه آینده، جهانی شدن.

* تاریخ دریافت: ۱۳۸۷/۱۱/۱۹ تاریخ پذیرش نهایی: ۱۳۸۸/۰۱/۲۴

۱. دکترای مدیریت دولتی دانشیار دانشگاه تهران. آدرس: تهران، بزرگراه چمران، پل نصر، دانشکده مدیریت دانشگاه تهران (نویسنده مسول) / شماره: ۸۸۰۰۶۴۷۷ / Email: pourezzat@ut.ac.ir
۲. دانشجوی دکتری سیاستگذاری در بخش عمومی دانشگاه تهران.
۳. دانشجوی دکتری مدیریت دولتی دانشگاه علامه طباطبائی.
۴. دانشجوی دکتری مدیریت منابع انسانی دانشگاه تهران.
۵. دانشجوی دکتری مدیریت رفتار سازمانی دانشگاه تهران.

مقدمه و بیان مسئله تحقیق

بدون شک تصاویر آرمانی با کارکرد جهت‌دهی و شکل‌دهی رفتارها، بر روند ساخت آینده جوامع تأثیر دارند (Pourezzat & et al, 2008, p.887). دانشگاه‌ها به مثابه یکی از مهم‌ترین اجزای نهاد آموزش کشورها، از مهم‌ترین عوامل شکل‌دهی جهان آینده تلقی می‌شوند. اگر گفته شود که نهاد بازار، محرک توسعه آینده است، می‌توان گفت این دانشگاه است که (هر چند گاهی به سفارش بازار) آینده را آنچنان که تصور می‌کند، جهت می‌دهد.

دگرگونی‌های فراوان و شتابان ناشی از پدیده جهانی شدن در عصر حاضر، به ویژه در عرصه‌های علوم و فن‌آوری از یک سو و تکیه بنیادین بر اقتصاد و توسعه دانش‌محور از دیگر سو، موجب شده است که آموزش عالی، بیشترین تأثیرات را از این تحولات پذیرا باشد و در عین حال، عمیق‌ترین تأثیرات را بر این روند داشته باشد. نظام آموزش عالی ایران نیز همگام با تحولات جهانی، همواره کوشیده است تا در قالب اهداف برنامه‌های بلندمدت به تقویت جایگاه سیستم آموزش عالی در سطح ملی و جهانی مبادرت ورزد و پاسخگوی نیازهای گوناگون جامعه نوین باشد. این نظام که سالها بعد از رونق گرفتن دانشگاه‌ها در اروپا و از طریق الگوگیری از این نمونه‌ها پایه‌ریزی شده، اکنون با محدودیتها و چالشهایی جدی مواجه است. از این رو، بازنگری و اصلاح نظام آموزش عالی برای انطباق مستمر با تحولات محیطی، ضروری به نظر می‌رسد؛ زیرا ساخت سنتی این نظام فاقد توانایی پاسخگویی به نیازهای پویای جوامع نوین است. بنابراین، مهم‌ترین سؤالی که در مقاله حاضر مورد بررسی قرار می‌گیرد، عبارت است از اینکه: آیا می‌توان وضعیت آرمانی و مطلوبی را برای حرکت دانشگاه آینده در روند جهانی تصویر کرد؟ در همین امتداد، محور بحث عبارت است از: امکان‌پذیری تصویرپردازی از دانشگاه آرمانی جهانی و چالشهایی که در این مسیر وجود دارند؛ یعنی مسئله تحقیق را می‌توان در قالب این سؤال بیان کرد که: اگر قرار باشد دانشگاه به جایگاه اصلی خود در جوامع جهانی شده نایل شود، باید از چه ویژگی‌هایی برخوردار باشد؟

در مقاله حاضر، هدف پژوهشگران این است که شاخصهای غالب و غیر قابل اجتناب انگاره دانشگاه آرمانی را به مثابه چشم‌انداز دانشگاههای موجود معین کرده، مجموعه آنها را در معرض قضاوت صاحب‌نظران قرار دهند. از این رو در ابتدای مقاله، ادبیات تحقیق مرتبط، شامل روند تحولات آموزش عالی از سنتی تا فرانوگرا و تأثیر فراگرد جهانی شدن بر آموزش عالی و مهم‌ترین

الگوی مطلوب طراحی دانشگاهها و مؤسسات آموزش عالی ایران در عصر جهانی شدن ♦ ۵

چالشهای آن بررسی می‌شود. سپس نویسندگان ضمن تحلیل محتوای اسناد راهبردی مجموعه‌ای از دانشگاههای معتبر جهان، اصلی‌ترین گزاره‌های معرف و وضعیت مطلوب را از آنها استخراج کرده، در قالب گزاره‌های منطقی در کنار گزاره‌های حاصل از مطالعات ادبیات علمی در این موضوع قرار می‌دهند.

بررسی ادبیات تحقیق

روند تحول آموزش عالی تا جهانی شدن: از سنتی تا فرانوگرا

آنچه در جهان واقع در حال رخ دادن است، تغییر زمینه اجتماعی آموزش عالی است. مروری بر تحولات آموزش عالی از ظهور اولین دانشگاهها به شیوه نوین در قرن سیزدهم، در بولونیای ایتالیا تا به امروز نشان می‌دهد که آموزش عالی همواره نهادی پویا و متغیر بوده و همگام با تحول ساختارهای اجتماعی، فرهنگی و معرفتی، تغییر کرده است. از این منظر، می‌توان شکل‌گیری و تحول نقشها، کارکردها و ساختار نهاد آموزش عالی در جهان غرب را در سه دوره به نحو بارز و آشکار مشاهده کرد:

دوره اول: دوره رنسانس و عصر روشنگری - قرن ۱۴ تا ۱۸؛

دوره دوم: عصر صنعتی - از اواخر قرن ۱۸ تا ربع آخر قرن ۲۰ (عصر نوین)؛

دوره سوم: عصر اطلاعات و دانش - دوره معاصر (عصر فرانوین). (فاضلی، ۱۳۸۶).

در هر یک از این سه دوره تاریخی، آموزش عالی و دانشگاههای غربی معنا و تعریف متمایزی پیدا کرده‌اند. در دوره نخست که می‌توان آن را «مرحله شکل‌گیری» نامید، دانشگاههای غربی بر مبنای آموزه‌های متافیزیکی و مذهبی شکل گرفتند. با شروع انقلاب معرفتی و فرهنگی رنسانس در قرون ۱۶ و ۱۷، سیستم آموزش عالی مذکور به سوی آموزه‌های «انسان‌گرایانه» تحول پیدا کرد. در مرحله بعد که تا دهه ۱۹۷۰ استمرار یافت، با ظهور عقل‌گرایی نوین در جهان و شکل‌گیری آموزه‌ها و نیازهای عصر روشنگری، انقلاب صنعتی، انقلاب دموکراتیک و ظهور دولت - ملت‌های جدید، دانشگاه متوکی تربیت شهروندان نوین، مدنی، دموکرات و خردگرا شد. اما بعد از دهه ۱۹۷۰ با ظهور پدیده‌هایی چون: «انفجار دانش»، ایجاد «جامعه دانش‌محور» و «جامعه فردی شده» و بروز مجموعه‌ای گسترده از تحولات اجتماعی دیگر (در ساختارهای اقتصادی، سیاسی و فرهنگی جامعه نوین)، جامعه انسانی وارد مرحله تازه پسا صنعتی و فرانوگرایی شد. در این مرحله جدید،

بسیاری از ارزشهای گذشته، اعتبار خود را از دست می‌دهند و ارزشهای تازه‌ای جایگزین آنها می‌شوند.

لیوتارد (۱۹۸۴) تحولات جدید دانشگاه را با تأکید بر «کاربری دانش» به مثابه نقش مؤثر دانشگاه در دوره فرانونین، همسو می‌داند. این تحول، متضمن یک دگرگونی معرفت‌شناختی است که طی آن، دانش نه بر اساس میزان قدرت، توانایی و دقتش در بیان و بازنمایی واقعیت‌های جهان، بلکه بر اساس ارزش استفاده و فایده‌مندی‌اش، مورد ارزیابی و داوری قرار می‌گیرد. بر اساس این دیدگاه، دانش باید به کار برده شود و نشان دهد که در جهانی که امروز در آن زندگی می‌کنیم، چه اثری ایجاد می‌کند. بدین ترتیب، دانشگاه امروز ناگزیر باید همواره مترصد انتخاب، ایفا و اجرای نقشی محلی یا جهانی باشد. (Harvey, 1989, p. 122-129)

آنچه در اولین نگاه می‌توان از روند تحولات کنونی سیستم آموزش عالی و دانشگاه استنباط کرد، فهرستی طولانی از تغییراتی است که به نسبت‌های گوناگون، در اغلب سیستم‌های آموزش عالی و دانشگاه‌ها رخ داده است (فاضلی، ۱۳۸۶). این تغییرات عبارتند از:

- دانشگاه از خدمت به نخبگان، دولت و قدرت، به خدمت به تجار، بازرگانان، صاحبان حرفه‌ها، صنایع و عامه مردم تحول می‌یابد.
- مهم‌ترین رویکرد در دانشگاه‌های آینده این است که دانشجوی در این دانشگاه، یک مشتری یا مصرف‌کننده است.
- با توجه به مسیر تدریجی جامعه بشری به سوی جامعه‌ای دانش‌بنیان، تقاضای اجتماعی برای دانش و مهارت، افزایش توده گیر یافته و دانشگاه‌های سراسر جهان ناگزیر با روند گسترش کمی و کیفی فوق‌العاده‌ای مواجه شده‌اند.
- با توجه به ظهور نظریه‌های یادگیری مشارکتی و یادگیری فعال و تأکید بیشتر بر بعد اجتماعی آموزش، به جای بعد شناختی آن، انقلابی در روش‌های تدریس و آموزش به وجود آمده است.
- در نتیجه افزایش نیاز دانشگاه‌ها به بودجه، مشارکت دانشجویان و متقاضیان آموزش عالی در تأمین بخشی از هزینه‌ها از راه پرداخت شهریه یا دریافت کمک‌های عمومی خیریه، در سراسر جهان به ضرورت اجتناب‌ناپذیر تبدیل شده است.
- با گسترش فن‌آوری‌های آموزشی الکترونیک و «مجازی»، تغییرات اساسی در

الگوی مطلوب طراحی دانشگاهها و مؤسسات آموزش عالی ایران در عصر جهانی شدن ♦ ۷

روشهای ارائه خدمات آموزشی، مانند گسترش «آموزش از راه دور» و استفاده از اینترنت به وجود آمده است.

- نیاز به آموزش دائمی و «مادام‌العمر»، کار دانشگاهها را بیش از هر زمانی گسترش داده است.

- افزایش تقاضا از طرف بازار برای آموزش مهارت‌های متناسب نیازهای دائماً متغیر صنایع و خدمات و تجارت، غلبه «ارزشهای کاربردی» بر «ارزشهای سنتی» در دانشگاه را افزایش داده است.

- تقاضا برای تغییر جهت دانشگاه به سوی «پژوهش محور بودن» و «تولید دانش»، دانشی که مستقیماً در صنعت و تجارت و مؤسسات اقتصادی و بازار به کار آید، باعث غلبه روز افزون پژوهش بر آموزش در دانشگاهها شده است.

راسکه (۲۰۰۳) به مقایسه «پارادایم سنتی» و «پارادایم جدید» پرداخته و بر این باور است که مجموعه این تحولات و سایر تحولات را می‌توان در چند فراگرد «جهانی شدن»، «همگانی و توده‌گیر شدن» و «بین‌المللی شدن» خلاصه کرد (Raschke, 2003, p. 74). از نظر وی، دانشگاه سنتی، «نهادی» و «متمرکز» است؛ در حالی که «دانشگاه جدید» به سوی «تمرکززدایی» و «شخصی شدن» حرکت می‌کند. از نظر الگوی کسب دانش نیز دانشگاه سنتی، مبتنی بر راهنمایی و هدایت رسمی بوده، دوره‌ها بر مبنای دروس مشخص و معین هم‌شکل طراحی شده و تعلیم دادن محتوا و دروس مشخص است؛ در حالی که دانشگاه جدید بر مبنای روشهای «خودآموزی» دانشجویان، رشته‌ها و برنامه‌ها و دروس با هدفهای مشخص ولی دائماً در حال تغییر و دروس تماماً بر مبنای نوع تقاضای دانشجو، انتخابی خواهند بود.

جهانی شدن و آموزش عالی

جهانی شدن موضوعی است که در کانون گفتمان سیاست‌گذاران، محققان، متخصصان و شاغلان حرفه‌ای در عرصه جهانی قرار گرفته و از جمله مفاهیمی است که اخیراً طی چند دهه گذشته، به مجموعه واژگان علوم سیاسی، فرهنگی، اجتماعی، و اقتصادی افزوده شده است. جهانی شدن، واقعیتی است فراگیر که تمامی کشورها و فرهنگهای دنیا ناگزیر با آن رو به رو شده، دست و پنجه

نرم می‌کنند. این فراگرد با استفاده از فن‌آوری اطلاعات، رویکرد جدیدی را در تمامی نهادهای اجتماعی به وجود آورده، موجب پیوند جوامع گوناگون جهان از طریق قراردادهای اقتصادی، اجتماعی، سیاسی، فرهنگی، علمی و فن‌آوری شده است. (کاظمی، ۱۳۸۲، ص ۴۲۹)

در اقتصاد جهانی امروز، دانش، یکی از مهم‌ترین عوامل تولید است. انواع صنایع جدید ناشی از اقتصاد جهانی، در عصر جهانی شدن به کارکنانی نیاز دارند که از لحاظ علمی و فنی در سطح بالایی از اطلاعات و مهارت باشند و دانشگاهها باید نیاز این صنایع را به نیروی کار برطرف سازند و افرادی با مهارت و توانایی علمی و فنی بالا تربیت کنند. دانش، در اقتصاد نوین، به باارزش‌ترین کالا تبدیل می‌شود و دولت‌ها انتخابی جز افزایش سرمایه‌گذاری در آموزش نخواهند داشت. به نظر می‌رسد نقش آموزش عالی در آستانه توسعه اقتصاد دانشی، همچون آموزش ابتدایی در آستانه اقتصاد کشاورزی و آموزش دبیرستانی در آستانه اقتصاد صنعتی است (Kitagawa, 2005, p.2). بدین ترتیب، اقتصاد مبتنی بر دانش، در خط مقدم تعاملات جهانی قرار می‌گیرد و به نظر می‌رسد بر اساس روندهای کنونی، بیشترین توجه کشورها به فن‌آوری‌های نوین، به خصوص اطلاعات و ارتباطات بیوتکنولوژیک، معطوف خواهد شد. (باقریان، ۱۳۸۲، ص ۱۷)

بین‌المللی شدن آموزش عالی، به ایجاد جامعه‌ای علمی منتهی می‌شود که جریان پیوسته اطلاعات و انتشار سریع عقاید و افکار را تسهیل می‌کند (شعبانی، ۱۳۸۴، ص ۶۸-۶۵). مدرسان دانشگاه در آینده، کمتر به تأمین اطلاعات می‌پردازند و بیشتر در نقش مشوقان و مفسرانی ظاهر خواهند شد که مسئولیتشان توسعه محیط و ایجاد درک عمیق در یک حوزه علمی است. در سطح نهادی نیز برخی دانشکده‌ها و دانشگاهها مبادرت به اجرای دوره‌هایی کاملاً فرامرزی کرده‌اند. به علاوه دانشگاهها به لطف توسعه شبکه‌های ارتباطی در دسترس، تعاملات گسترده‌ای با سایر دانشگاهها از کشورها و قاره‌های گوناگون برقرار کرده‌اند (Scholte, 2000, p.199). در نهایت، آن دسته از نهادهایی که به شکل متداول به ارائه خدمات آموزشی می‌پرداختند، هم اکنون به آموزش از دور رو آورده‌اند. (Guri-Rosenblit, 2001, p. 52-55)

این تحولات، به ویژه رشد و توسعه سریع «اقتصاد دانش»، سیستم آموزشی را شدیداً متحول خواهد ساخت. این پیشرفتهای مستلزم تغییر موقعیت و جایگاه دانشگاه خواهد بود. مؤسسات آموزش عالی همواره از جایگاه خاصی در جوامع انسانی برخوردار بوده‌اند اما مسئله‌ای که هم اکنون

الگوی مطلوب طراحی دانشگاهها و مؤسسات آموزش عالی ایران در عصر جهانی شدن ۹

نگران‌کننده است، تغییر نقش سنتی دانشگاه در جامعه مدنی است؛ سؤالی که در اینجا پیش می‌آید این نیست که آیا دانشگاه آینده‌ای دارد یا نه، بلکه این است که آینده، چه نوع دانشگاههایی را انتخاب می‌کند؟

چالشها و ضرورت‌های پیش روی آموزش عالی در عصر جهانی شدن

با پیشرفت فن آوری به خصوص فن آوری اطلاعات و ارتباطات، دانشگاهها در تعامل بیشتری با محیط پیرامون خود قرار گرفته‌اند. بر همین اساس، ضرورت دارد با رویکردی «چالش‌محور» به آموزش عالی نگریده شود. نکته‌ای که در اینجا باید مد نظر قرار داد این است که نباید با چالشهای آموزش عالی بدبینانه برخورد کرد، بلکه باید آنها را شناخت و برایشان راهبردهای منطقی و واقع‌بینانه اتخاذ کرد. در صورتی که این چالشها از منظر فرصت بررسی شوند، یقیناً موجب پویایی سیستم آموزش عالی خواهند شد (کازمی، ۱۳۸۲، ص ۴۴۱-۴۳۶). مهم‌ترین چالشها و ضرورت‌های پیش روی آموزش عالی را که نیازمند اتخاذ راهبردهای مناسبند، می‌توان به صورت ذیل بر شمرد:

۱. محیط پویا و پیچیده: تغییرات روزافزون جغرافیایی - سیاسی، اقتصادی و فن آوری که بر کل جهان تأثیر می‌گذارند، دانشگاه را نیز فرا خواهند گرفت. با نهضت جهانی شدن، انحصارهای منطقه‌ای از بین می‌رود و دانشگاهها بر این اساس، هم رقابت جهانی و هم رقابت منطقه‌ای را تجربه خواهند کرد. (Golam, 2002, p. 43)

۲. رسالت آموزش عالی: دانشگاهها باید با دقت بیشتری به دیدگاههای جامعه توجه نمایند تا نیازها و انتظارات در حال تغییر آنها را با توجه به عوامل و نیروهای تغییر درک کنند. دانشگاهها همچنین باید اشتیاق بیشتری جهت مشارکت با صنعت، دولت و سایر مؤسسات آموزش عالی از خود نشان دهند یا حتی در این کار، رهبری را بر عهده گیرند. (Ibid)

۳. اداره و ساختار آموزش عالی: اگر دانشگاهها می‌خواهند در جهان دانش فردا نقش اساسی ایفا کنند، نمی‌توانند هم در شرایط سنتی به سر برند و هم به پیشرفت متمایل شوند. دانشگاهها باید تغییر کنند و این کار را باید به تنهایی انجام دهند. آنها باید به گونه‌ای متحول شوند که بتوانند با امکانات کمتر، بازدهی بیشتری داشته باشند. (Ibid)

۴. **استقلال دانشگاهی:** دو ویژگی اصلی فرهنگ دانشگاهی که جنبه جهانی نیز دارند؛ عبارتند از: «استقلال دانشگاهی» و «آزادی دانشگاهی». منظور از «استقلال» نوع خاص رابطه میان دولتها و دانشگاههاست که در آن، دولتها ضمن حمایت از فعالیتهای دانشگاهی، از دخالت در امور آنها اجتناب می‌کنند. ضمن اینکه لازمه «آزادی دانشگاهی» نیز آن است که دولتها، «استقلال» نهادهای دانشگاهی را بپذیرند. (Schott, 1997, p. 37-39)

۵. **فن آوری آموزشی:** کاستلز (۱۳۸۰) معتقد است پیدایش نظام نوین ارتباطات الکترونیکی در عرصه نظام جهانی، موجب یکپارچه‌سازی همه رسانه‌های ارتباطی و تعامل بالقوه آنها شده و در حال تغییر فرهنگهاست و آنها را دگرگون خواهد ساخت. اگر دانشگاهها به مشارکت همه‌گیر علمی و استفاده از فن آوری جدید مبادرت نکنند، در فراگرد جهانی شدن جایگاهی نخواهند داشت.

۶. **توسعه دسترسی:** به نظر می‌رسد دسترسی گسترده به آموزش عالی و پژوهشهای علمی، ضرورتی اساسی است. کشورهای توسعه‌یافته در مواجهه با سیر جهانی شدن، مبادرت به افزایش تعداد دانشجویان خارجی خود کرده‌اند و سال به سال، تعداد دانشجویان خارجی این کشورها افزایش می‌یابد. (Hayyam2002, p. 62-68)

۷. **برنامه درسی:** زمانی یک دانشگاه و سیستم آموزش عالی خواهد توانست در صحنه آموزش عالی جهانی شده، خودی نشان دهد و دانشجویان گوناگون را از سراسر نقاط جهان جذب کند که برنامه‌های درسی و کیفیت آموزش خویش را بیش از پیش ارتقا دهد و با تحولاتی در ارزیابی برنامه‌ها، رشته‌های تحصیلی و عملکرد دانشگاهها همراه باشد تا به ارتقای کیفیت تولیدات آموزش عالی بر اساس نیازهای بازار بینجامد.

۸. **هیئت علمی و دانشجویان:** سرمایه‌گذاری در آموزش عالی، تحولات جهانی و توسعه فن آوری‌های اطلاعات و ارتباطات و افزایش مراودات علمی، انتظارات هیئت علمی دانشگاهها و دانشجویان را افزایش داده است. آنها می‌خواهند در مراکز فعالیت و تحصیل کنند که به رشد و شکوفایی مهارتهای آنان برای بقا و موفقیت در دنیای نوین کمک کند. در آینده، مدرسان و اعضای هیئت علمی کمتر در مقام تأمین‌کنندگان اطلاعات و بیشتر در منزلت مشوقان و مفسرانی عمل خواهند کرد که مسئولیتشان ایجاد درک عمیق از یک حوزه علمی و ارائه رهنمون و هدایتهای صحیح و مناسب به دانشجویان است.

الگوی مطلوب طراحی دانشگاهها و مؤسسات آموزش عالی ایران در عصر جهانی شدن ♦ ۱۱

بنابر این، نظامهای آموزشی برای مقابله با این چالشها و مواجهه مناسب با روندهای موجود در فراگردهای جهانی شدن، نیازمند نوعی معماری جدید برای بازسازی و روزآمد شدن و همراستایی با وجوه مطلوب روند توسعه آموزش عالی در جهانند.

آموزش عالی ایران و چالش جهانی شدن

بر اساس اسناد مکتوب می‌توان ادعا کرد که اهداف نظام آموزش عالی ایران بر التزام به ارتقای سطح علوم و معارف در کشور، تربیت و تأمین نیروی انسانی متخصص مورد نیاز، فراهم آوردن زمینه‌های لازم برای توسعه تحقیقات، نوآوری، انتقال و جذب فن‌آوری، بهبود شاخصهای کیفی آموزش عالی، انطباق برنامه‌های درسی و محتوای آموزش با نیازهای تخصصی جامعه و مقتضیات ناشی از توسعه علوم و معارف، توأم ساختن آموزش با پژوهش در کلیه سطوح آموزش عالی و تأمین نیازهای بنیادی پژوهش در کشور، ایجاد هماهنگی منطقه‌ای و استانی در زمینه امکانات و فرصتهای آموزشی کشور و برقراری و توسعه ارتباطات متقابل مؤسسات آموزش عالی و دیگر بخشهای فعال کشور در زمینه‌های علمی و صنعتی است.

در برنامه چهارم توسعه کشور نیز بر ضرورت بازنگری در ساختار و نوسازی برنامه‌های آموزشی (به ویژه علوم انسانی) و اصلاح نظام آموزشی کشور در سطوح گوناگون تأکید شده است. وزارت علوم تحقیقات و فن‌آوری نیز بازنگری مستمر در برنامه‌های آموزشی، تنوع بخشی به برنامه‌های درسی دانشگاهی، بازنگری در نظام ارزشیابی پیشرفت تحصیلی دانشجویان، ارتقای سطح مهارت اعضای هیئت علمی و توسعه امکان دسترسی به منابع علمی را در اولویت کاری خود قرار داده است.

ضمن اینکه کشور ایران با تصویب سند چشم‌انداز، مسیر روشنی را پیش روی خود قرار داده است. چنین به نظر می‌رسد که تحقق اهداف ترسیم شده برای ایران ۱۴۰۴، مستلزم جدیت و تلاش مضاعف دانشگاههای کشور در سالهای آتی است. (آراسته و همکاران، ۱۳۸۷، ص ۵۷-۵۲)

در عصر حاضر، فراگرد جهانی شدن به میزان زیادی نظام آموزش عالی ایران و دانشگاهها و مؤسسات عالی آموزشی را تحت تأثیر قرار داده است. هم‌اکنون نغمه ضرورت استقلال مالی

دانشگاهها جدی تر شده و ضرورت نیل به خودکفایی در بودجه‌های سالیانه دانشگاهها مورد تأکید قرار گرفته است. بدین ترتیب، به تدریج نوعی رقابت در میان دانشگاههای کشور شکل گرفته است و هر یک در تلاشند تا بودجه و منابع بیشتری را از جامعه جذب کنند. در رویکردی خوش بینانه، این مسیر رقابتی به نوعی تلاش فزاینده برای کسب موقعیت بهتر در جامعه منجر خواهد شد و به افزایش دریافت بازخورد از جامعه و اصلاح دانشگاه بر مبنای الگوی جامعه‌محور خواهد انجامید.

روش تحقیق

پژوهش حاضر با بهره‌گیری از روشهای مطالعه تطبیقی و تحلیل محتوای اسناد و مدارک و متون کلاسیک انجام گرفته است.

در این پژوهش به منظور پاسخ‌دهی به پرسش تحقیق "آیا می‌توان وضعیت آرمانی و مطلوبی را برای حرکت دانشگاههای آینده در روند جهانی تصویر کرد؟"، نخست اسامی ۱۱ دانشگاه از میان دانشگاههای معتبر جهان بر اساس رتبه‌بندی وبگاه (www.webometrics.info) معین شد. سپس اسناد راهبردی و استراتژی‌های مورد تأیید این دانشگاهها از وبگاههای اختصاصی آنها به دست آمد. در مرحله بعد، پس از دسته‌بندی و تنظیم این اسناد، به بررسی و تحلیل محتوای آنها مبادرت و گزاره‌هایی که معرف ویژگی‌های دانشگاه جهانی فعال در عصر تغییر و پویایی بودند، از آنها استخراج شد. در ادامه پژوهش، ادبیات علمی مرتبط با موضوع جهانی شدن، مطالعه و تحلیل گردید. در نتیجه، گزاره‌هایی از این متون استخراج شدند که ضمن برشمردن چالشها و تهدیدهای ناشی از جهانی شدن، فرصتهای گرانقدر حاصل از آن را نیز مد نظر قرار می‌دادند. این گزاره‌ها در قالب جدولی مقایسه‌ای (جدول شماره ۲) فهرست و خلاصه شدند. در پایان با مد نظر قرار دادن استراتژی‌ها و اهداف دانشگاههای معتبر جهان و تأکیدات ادبیات علمی، مجموعه نهایی استراتژی‌های پیشنهادی حاصل شد. این استراتژی‌ها، تصویری بصیرت‌بخش از یک دانشگاه آرمانی قابل تصور در عصر جهانی شدن را ارائه می‌دهند.

یافته‌های تحقیق

ویژگی‌های آموزش عالی دانشگاههای برتر جهان

مطالعه تطبیقی اسناد راهبردی و رسالت‌نامه‌های دانشگاههای معتبر جهان که در رده‌بندی جهانی در رده‌های نخست قرار دارند، این فرصت را ایجاد می‌کند که ضمن آشنایی با مبانی منطقی آنها، امکان انتخاب مجموعه مناسب‌تری از اهداف و راهبردها فراهم شود.

همان‌طور که در بخش روش تحقیق مقاله حاضر اشاره شد، در این پژوهش، اسناد راهبردی ۱۱ دانشگاه برتر در رده‌بندی جهانی که دارای رسالت‌نامه و برنامه راهبردی جامع و فراگیر بودند، انتخاب شد و مورد بررسی دقیق قرار گرفت. در ادامه به صورت مختصر، چشم‌اندازهای هر کدام از این دانشگاهها را بررسی خواهیم کرد.

۱. **دانشگاه ام. آی. تی:** این دانشگاه، تعالی سطح دانش و ارائه آموزشهای مرتبط با عرصه‌های عملی، فن‌آوری و دیگر عرصه‌های دانش را رسالت اصلی خود معرفی کرده، هدف خود را ارائه خدمات بهتر به ملت و جهان در قرن ۲۱ می‌داند.

۲. **دانشگاه برکلی کالیفرنیا:** این دانشگاه رسالت اصلی خود را آموزش، پژوهش و ارائه خدمات عمومی معرفی می‌کند.

۳. **دانشگاه پنسیلوانیا:** این دانشگاه چشم‌انداز خود را چنین معرفی می‌کند: «افزایش میزان موفقیت دانشجویان و رشد و تغییر جهت پاسخ به نیازهای دانشگاهی و اجتماعی برای آینده».

۴. **دانشگاه میشیگان:** این دانشگاه که یکی از معدود دانشگاههای دولتی قرار گرفته در مجموع ده دانشگاه نخست دنیاست، در آستانه قرن ۲۱، هدف اصلی خود را کمک به رشد شهروندان به خصوص رهبران آینده و تعلیم تعداد زیادی از افراد جامعه و تجهیز آنان به فرصتهای آموزشی قابل قیاس با آموزشهای بهترین مؤسسات خصوصی می‌داند.

۵. **دانشگاه کرنل:** رسالت اصلی دانشگاه چنین بیان شده است: «کرنل انجمنی یادگیرنده است که از طریق تعلیم و آموزش رهبران فردا و بسط و گسترش مرزها و سرحدات دانش، در پی ارائه خدمت به جامعه است».

1. Massachusetts Institute of Technology (MIT)
2. University of California Berkeley
3. Pennsylvania State University
4. University of Michigan
5. Cornell University

۶. دانشگاه ویسکانسین - مدیسون:^۱ رسالت اصلی دانشگاه، آموزش، پژوهش و ارائه خدمات دولتی در سطحی جهانی است.

۷. دانشگاه تگزاس:^۲ مأموریت‌های اصلی این دانشگاه عبارتند از: حصول تعالی و پیشرفت در عرصه‌های متداخل و مرتبط با آموزش در سطح کارشناسی و کارشناسی ارشد، انجام پژوهشها و ارائه خدمات عمومی و کمک به پیشرفت جامعه از طریق فعالیتهای پژوهشی و خلاقانه، توسعه دانش نوین، و حفظ و ارتقای وضعیت اقتصادی دولت.

۸. دانشگاه واشنگتن:^۳ رسالت اصلی این دانشگاه، تعالی سطح دانش و اشاعه آن است و با انواع گوناگون پژوهش، بررسی و مباحثه، زمینه لازم را برای ارتقای سطح دانش نوین فراهم ساخته، از طریق مبادلات میان‌دانشگاهی، فعالیتهای خلاقانه، آموزش بین‌المللی و ارائه خدمات عمومی، انواع روشهای اشاعه و نشر دانش را به کار می‌گیرد.

۹. دانشگاه مینه‌سوتا:^۴ رسالت اصلی این دانشگاه در سه زمینه خلاصه می‌شود: پژوهش و اکتشاف (تولید دانش)، آموزش و یادگیری (اشتراک دانش، درک و فهم آن و توسعه خلاقیت از طریق فراهم ساختن مجموعه گسترده‌ای از برنامه‌های آموزشی) و توسعه و ارائه خدمات عمومی (اشاعه، جذب، تبادل دانش بین دانشگاه و جامعه از طریق بهره‌گیری از تخصص و مهارت دانشگاهیان و کمک به سازمانها و اشخاص برای پاسخگویی به محیط متغیر).

۱۰. دانشگاه کارنگی:^۵ این دانشگاه سه هدف اصلی را مد نظر دارد:

۱. ارائه آموزشی متمایز و با کیفیتی ممتاز برای درک مسائل بین‌المللی؛

۲. ترغیب پژوهش، خلاقیت و ابتکار؛

۳. بهره‌گیری از دستاوردهای عملی و دانش نوین برای ارائه خدمات بهتر به جامعه.

۱۱. دانشگاه شیکاگو:^۶ این دانشگاه ضرورت توجه به مقوله تنوع را سرلوحه فعالیتهای خود قرار

داده است؛ به نحوی که استخدام بهترین متخصصان و انجام مطالعات میان‌رشته‌ای را جهت کسب توفیق در محیط رقابتی امروز، لازمه فعالیت خود و هر نهاد آموزشی می‌داند.

1. University of Wisconsin Madison

2. University of Texas Austin

3. University of Washington

4. University of Minnesota

5. Carnegie Mellon University

6. University of Chicago

الگوی مطلوب طراحی دانشگاهها و مؤسسات آموزش عالی ایران در عصر جهانی شدن ۱۵

در جدول شماره ۱ خلاصه‌ای از اهداف و راهبردهای مورد تأیید دانشگاههای بررسی شده ارائه شده است.

جدول ۱. اهداف و راهبردهای مورد تأیید در دانشگاههای معتبر جهان

رتبه جهانی	هدف و راهبرد مورد تأیید	نام دانشگاه	ردیف
۲	تعالی سطح دانش و ارائه آموزشهای مرتبط با عرصه‌های کاربردی، فن‌آورانه و دیگر عرصه‌های دانش؛ تولید دانش و اشاعه آن و توسعه همکاری‌های بین دانشگاهی؛ و ارائه خدمات بهتر به ملت و جهان.	ام. آی. تی	۱
۳	آموزش، پژوهش، و ارائه خدمات عمومی؛ بهبود رابطه نهاد آموزش و جامعه برای ارتقا سطح کیفیت زندگی مردم.	برکلی کالیفرنیا	۲
۵	رشد و تحول برای پاسخگویی بهتر به نیازهای دانشگاهی و اجتماعی آینده؛ گسترش دانش و کاربردهای آن برای ارتقاء سطح توسعه انسانی و اقتصادی؛ افزایش مشارکت دانشجویان در امور آموزشی و پژوهشی؛ بازنگری مستمر برنامه‌های درسی.	پنسیلوانیا	۳
۶	کمک به رشد شهروندان، بویژه رهبران آینده؛ پذیرش تنوع انسانی و ارج نهادن آن.	میشیگان	۴
۷	تعلیم و آموزش رهبران فردا؛ بسط و گسترش مرزهای دانش؛ ارائه خدمت به جامعه و شهروندان.	کرنل	۵
۸	آموزش، پژوهش و ارائه خدمات عمومی در سطحی جهانی؛ توسعه دوره‌های آموزشی معطوف به تنوع نژادی و قومی؛ بهبود پاسخگویی سیستم دانشگاه و نهادها و مؤسسات وابسته به آن.	ویسکانسین - مدیسون	۶
۹	پیشرفت در عرصه‌های متداخل آموزشی و انجام پژوهشها و ارائه خدمات عمومی؛ کمک به حفظ و ارتقا وضعیت اقتصادی دولت.	تگزاس	۷
۱۰	تعالی سطح دانش و اشاعه آن.	واشنگتن	۸
۱۲	پژوهش، اکتشاف و تولید دانش؛ آموزش و یادگیری و تسهیم دانش؛ توسعه و ارائه خدمات عمومی؛ توسعه تبادل دانش بین دانشگاه و جامعه.	مینه‌سوتا	۹
۱۳	ارائه آموزشی متمایز و با کیفیتی ممتاز؛ ترغیب پژوهش، خلاقیت و ابتکار؛ بهره‌گیری از دانش نوین برای ارائه خدمات بهتر به جامعه.	کارنگی-ملون	۱۰
۱۴	توجه به مقوله تنوع در محیط رقابتی امروز، و انجام مطالعات میان‌رشته‌ای هدفمند.	شیکاگو	۱۱

نتایج حاصل از بررسی و تحلیل محتوای ادبیات تحقیق و اسناد استراتژیک دانشگاه‌های برتر جهان در جدول شماره ۲ نشان داده شده است. ستون اول این جدول نشان‌دهنده گزاره‌های مستخرج از اسناد استراتژیک دانشگاه‌هاست. در ستون دوم این جدول نام دانشگاه‌هایی قرار دارد که این گزاره‌ها را به مثابه استراتژی‌های اصلی، در بیانیه رسالت خود معرفی کرده‌اند. ستون سوم جدول شامل گزاره‌هایی است که از ادبیات پژوهش درباره جهانی شدن و تأثیر آن بر آموزش عالی استخراج شده‌اند. در ستون چهارم نیز عناوین دانشگاه‌هایی که بر این گزاره‌ها در اسناد راهبردی خویش تأکید کرده‌اند، ذکر شده است. همان طور که در جدول ۲ مشاهده می‌شود، آنچه در اسناد راهبردی دانشگاه‌های بزرگ و موفق جهان و نیز نظریه‌های پژوهشگران مورد تأکید قرار گرفته است در قالب موارد ذیل خلاصه می‌شود:

آموزشها و پژوهشهای کاربردی و مرتبط با صنعت در اکثر این دانشگاهها مورد تأکید قرار گرفته‌اند. همین ویژگی را پژوهشگران، به ویژه راسکه (۲۰۰۳)، به مثابه الزامات تأسیس یک دانشگاه موفق جهانی، مورد تأکید قرار داده‌اند.

این تأکید در کنار الزامی که بر تعامل و وابستگی متقابل دانشگاه و جامعه در دنیای جهانی می‌شود، در کارهای پژوهشگرانی مانند گیدنز و کاستلز و نیز دانشگاه‌هایی چون برکلی و پنسیلوانیا، نشان‌دهنده الزام و توجه ویژه‌ای است که باید در دانشگاه آرمانی، نسبت به نوع تعامل با جامعه و نحوه مرادده آن در ابعاد گوناگون اجتماعی مد نظر قرار داد.

توسعه مراددهات و تعاملات بین‌المللی و تشکیل تیمهای آموزشی و پژوهشی فرامکانی نیز که مورد تأکید پژوهشگران بوده است، در اسناد راهبردی دانشگاه‌هایی چون ام.آی.تی و کرنل مورد تأکید و توجه قرار گرفته است.

در کنار تأکید بر توسعه مراددهات و تعاملات بین‌المللی، یکی از نکاتی که در عرصه جهانی شدن مورد توجه پژوهشگران و دانشگاه‌ها بوده است، ضرورت توجه به تنوع و تفاوت‌های فرهنگی در اداره دانشگاه و ارائه برنامه‌های آموزشی و پژوهشی است. اندیشمندانی چون: گیدنز (۱۹۹۹)، اسکات (۱۹۹۷)، کاستلز (۲۰۰۰) و راسکه (۲۰۰۳) در نوشته‌های خویش و دانشگاه‌هایی چون: شیکاگو، تگزاس و پنسیلوانیا در اسناد راهبردی خویش بر این ضرورت و ویژگی تأکید کرده‌اند.

الگوی مطلوب طراحی دانشگاهها و مؤسسات آموزش عالی ایران در عصر جهانی شدن ♦ ۱۷

جدول شماره ۲. مقایسه گزاره‌های حاصل از مطالعه اسناد با نظریات پژوهشگران

منابع	گزاره‌های مستخرج از ادبیات تحقیق	نام دانشگاهها	گزاره‌های مستخرج از اسناد راهبردی
(Raschke, 2003) (Golam, 2002)	برنامه‌ریزی دانشگاه باید پژوهش محور بوده و به دانش کاربردی معطوف شود.	تگزاس، مینه‌سوتا، کارنگی، ام.آی.تی و یسکانسین-مدیسون،	آموزشها و پژوهشهای علمی باید در ارتباط با عرصه‌های کاربردی هدایت شوند.
؛(Giddens, 1999) (Castells, 2000) ؛(Hayyam, 2002)	دانشگاه باید با افزایش مرادده با جامعه به نیازهای گوناگون جامعه پاسخ دهد.	مینه‌سوتا، برکلی، پنسیلوانیا، میشیگان	همواره باید وابستگی متقابل دانشگاه و جامعه را مد نظر قرار داد.
؛(Hayyam, 2002) ؛(Schott, 1997) (Kitagawa, 2005)	باید به توسعه مراددهات بین‌المللی، ایجاد شبکه‌های استراتژیک بین‌المللی، و اجرای دوره‌های آموزشی فرامرزی تأکید شود.	ام آی تی، کرنل، مینه‌سوتا	باید همکاری‌های بین دانشگاهی در عرصه بین‌المللی توسعه یابند
؛(Rasche, 2003) ؛(Giddens, 1999) (Castells, 2000)	هویت دانشگاهی و فعالیت دانشگاه باید با فرهنگ بومی متناسب باشد.	شیکاگو، کرنل، تگزاس، پنسیلوانیا، و یسکانسین-مدیسون،	فعالیت دانشگاهها باید با توجه به تنوع و تفاوت‌های فرهنگی هدایت شود
(Realinges, 1996) (Realinges, 1996) (Rasche, 2003) (Schott, 1997)	باید بر دانشجوی محور و مشتری‌مداری، انتقال مسئولیت یادگیری به دانشجو، و تبدیل نقش معلم به نقش یک محرک تأکید.	پنسیلوانیا، میشیگان، و یسکانسین-مدیسون	دانشجو محور باید در همه تصمیمات اداری، مالی، و عملی دانشگاهها مستتر باشد
(Kitagawa, 2005); (Thieault, 2006) (Rasche, 2003) (Golam, 2002)	باید ضمن کاهش اتکا به حمایت‌های دولتی، مشارکت دانشجویان در تأمین بخشی از هزینه‌های دانشگاه افزایش یافته و به افزایش مشارکت همگانی اتکا شود.	پنسیلوانیا	باید با کاهش حمایت‌های مالی دولت و افزایش مشارکت سایر بخشهای جامعه منابع مالی دانشگاه توسعه پیدا کند.
(Schott, 1997) (Rasche, 2003); (Giddens, 1999)	باید ضمن تمرکززدایی از تصمیم‌گیری‌ها، استقلال عمل دانشگاه حفظ شود.	ام آی تی، مینه‌سوتا، تگزاس	همواره باید استقلال دانشگاهی محفوظ بماند.
دونوا (۱۳۷۲) (Giddens, 1999) (Castells, 2000)	همه فعالیت‌های علمی دانشگاهی باید با تأکید بر شکوفایی خلاقیتها باشد.	واشنگتن، مینه‌سوتا، کارنگی، میشیگان، تگزاس، پنسیلوانیا، کرنل	خلاقیت و نوآوری دانش محور باید در همه فعالیت‌های علمی نمایان باشد.

منابع	گزاره‌های مستخرج از ادبیات تحقیق	نام دانشگاهها	گزاره‌های مستخرج از اسناد راهبردی
(Giddens, 1999) (Castells, 2000) (Guri-Rosenblit, 2001)	باید از فن‌آوری‌های ارتباطات الکترونیک، فناوری اطلاعات و فن‌آوری توسعه دانشگاه مجازی و آموزش از راه دور استفاده شود.	پنسیلوانیا	یادگیری الکترونیک باید توسعه داده شود
(Kitagawa, 2005); (Guri-Rosenblit, 2001)	دانشگاه باید برای فعالیت در محیط رقابتی آماده شود	شیکاگو	دانشگاه باید برای فعالیت در محیط رقابتی مهیا باشد

دانشجو محوری ویژگی و الزام دیگری است که هم پژوهشگرانی نظیر راسکه (۲۰۰۳) و اسکات (۱۹۹۷) بر آن تأکید کرده‌اند و هم دانشگاه‌های پژوهش محوری چون پنسیلوانیا، و میشیگان نسبت به آن توجه ویژه داشته‌اند.

کاهش حمایت دولت و استقلال بیشتر دانشگاهی نیز دو ویژگی اساسی است که هم دانشگاهها و هم پژوهشگران بر آن تأکید داشته‌اند؛ به ویژه دانشگاههایی مانند پنسیلوانیا و ام.آی.تی و پژوهشگرانی نظیر راسکه و گیدنز بر این ویژگی دانشگاه جهانی تأکید ویژه داشته‌اند. توجه به خلاقیت و نوآوری در آموزش و پژوهش نیز از جمله ویژگی‌های اساسی مورد تأکید دانشگاههای برتر جهان و نیز پژوهشگران معاصر است. همچنین تأکید می‌شود که دانشگاه در عصر جهانی شدن، باید مستمراً به بازخوانی روشها و شیوه‌های آموزش و پژوهش خود پرداخته، خود را برای رویارویی با چالشهای دنیای جهانی، آماده کند.

در نهایت، استفاده از فن‌آوری‌های پیشرفته و فن‌آوری اطلاعات، به ویژه در نوشته‌های پژوهشگرانی چون: گیدنز و کاستلز مورد تأکید قرار گرفته است که روند جهانی شدن را در تعامل نزدیک با فن‌آوری اطلاعات می‌دانند. این ویژگی مورد تأکید برخی از دانشگاهها، از جمله دانشگاه پنسیلوانیا بوده است.

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

بررسی گزاره‌های اتخاذ شده از تحلیل محتوای اسناد استراتژیک دانشگاهها و مرور ادبیات مرتبط با آن، تصویری از مختصات و ویژگی‌های سیستمهای دانشگاهی مناسب برای جامعه جهانی عصر آینده ارائه می‌دهد. تحلیل تصاویری که دانشگاههای برتر امروز دنیا، از آینده خود و محیط جهانی

الگوی مطلوب طراحی دانشگاهها و مؤسسات آموزش عالی ایران در عصر جهانی شدن ♦ ۱۹

دارند و جایگاهی که برای خود ترسیم می‌کنند، مبنای مناسبی برای درک وضعیت آموزش عالی در آینده به دست می‌دهد. نتایج حاصله را می‌توان به نوعی پاسخگوی سؤال اصلی تحقیق دانست؛ مبنی بر اینکه دانشگاههای آینده چه وضعیتی دارند. بر همین اساس و با توجه به جدول شماره ۲ که مختصات اصلی دانشگاههای متناسب با عصر آینده را در بر دارد، استراتژی‌ها و راهکارهای ذیل پیشنهاد می‌شوند:

- ایجاد ائتلاف استراتژیک میان دانشگاههای داخلی و دانشگاهها و مؤسسات خارجی برای هم‌افزایی و افزایش مزیت رقابتی متقابل؛
- توسعه دانشجوی محوری و تفویض اختیار تصمیم‌گیری در مورد امور دانشگاه و سیاست‌گذاری آموزشی به استادان و دانشجویان؛
- توسعه دسترسی به منابع آموزشی منعطف و بهره‌گیری از قابلیت‌های یادگیری الکترونیک برای تسریع فراگردهای آموزشی؛
- ایجاد محیطی مناسب برای دانشجویان، از فرهنگها و قومیت‌های گوناگون، جهت توسعه هم‌افزایی و افزایش قدرت مرادده در محیط چندفرهنگی؛
- جستجوی منابع تأمین مالی جدید مبتنی بر رابطه متقابل دانشگاهها و جامعه، بهبود بهره‌وری در تخصیص منابع مالی و افزایش اثربخشی در بازدهی سرمایه‌گذاری‌های پژوهشی؛
- تأکید بر آموزش مهارت‌های حرفه‌ای متناسب با نیازهای جامعه و مشارکت مؤثر در حل مسائل اجتماعی؛
- تأکید بر مطالعات میان‌رشته‌ای و چندرشته‌ای، بویژه در علوم انسانی؛
- توسعه فرهنگ کار تیمی و زمینه‌سازی برای توسعه گروه‌های کاری فرازمانی برای مبادرت به پژوهش در گذر نسلها.

آنچه در تحلیل وضعیت علمی دانشگاههای ایران قابل تأمل است، فقدان زمینه توسعه تفکر انتقادی و فضای لازم برای رشد آن است. در روند موجود، دانشگاههای ایران در حال تبدیل شدن به مکانهایی پرجمعیت هستند که به نظر نمی‌رسد از امکانات لازم برای پذیرش این تعداد دانشجو برخوردار باشند. اقتدارگرایی در تدریس موجب اطاعت کورکورانه از استادان می‌شود و به نوعی

جمود نسبی می‌انجامد. بدین ترتیب، به ندرت مشاهده می‌شود که در این روند، نوآوری و خلاقیت یا اشتغال فکری به طور جدی مورد حمایت قرار گیرد. (اوانز، ۱۳۸۷، ص ۴)

توسعه و اصلاح نظام آموزش عالی ایران در آینده و تحقق انگاره دانشگاه آرمانی، نیازمند تدوین برنامه‌هایی مدون و منظم با روشی منطقی است. از بارزترین ویژگی‌های نظام آموزشی مطلوب برای آینده، باز بودن و تعامل دائمی آن با محیط بین‌المللی و توجه به ضرورتها، نیازها، مطالبات و شرایط محیطی آینده است.

تحقق این مهم، مستلزم بذل توجه جدی به ضرورت آزاداندیشی و توسعه علمی و افزایش سطح انعطاف در مراودات دانشگاه با محیط است. بنابراین، در شرایط اداره انحصاری دانشگاهها و تأثیرپذیری قوانین و مقررات دانشگاهی از سیستمهای حکومتی، امکان توسعه همه‌جانبه دانشگاهی محدود می‌شود. در مورد ایران، قویاً تأکید می‌شود که برنامه‌های توسعه علمی به گونه‌ای هدایت شوند که نقش دولت و حکومت در آموزش عالی از پارو زدن یا سکانداری به سوی تسهیل‌کنندگی متحول گردد و امکان خودسازماندهی افزایش یابد؛ به طوری که دولت بتواند در نقش ناظر کل و نماینده واقعی ملت ظاهر شود.

تحقق اهداف این استراتژی‌ها، الزاماً نیازمند نوعی بازنگری اساسی در نظام آموزش عالی و همچنین فرهنگ آموزش عالی کشور برای مواجهه با امواج جهانی شدن و کسب مزیت رقابتی ملی در عرصه دانش و فن‌آوری جهانی است. اتخاذ مجموعه‌ای از استراتژی‌های فوق‌فعال (Pourezzat & et al, 2008, p.891) از این دست، موجب افزایش احتمال توسعه دانشگاههای ایرانی در روند نیل به جایگاه آرمانی خود در آینده می‌شود.

منابع

۱. آراسته، حمیدرضا و مهدی سبحانی نژاد و رضا همایی (۱۳۸۷)؛ وضعیت دانشگاههای شهر تهران در عصر جهانی شدن از دیدگاه دانشجویان، پژوهش و برنامه ریزی در آموزش عالی، ش ۵۰، ص ۶۶-۴۷.
 ۲. اوانز، مری (۱۳۸۷)؛ دانشگاه و رکود اندیشه، ترجمه پیروز ایزدی، تهران، پژوهشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی.
 ۳. باقریان، محمد (۱۳۸۲)؛ چالشهای اساسی توسعه و روندهای جهانی، تهران، سازمان مدیریت صنعتی.
 ۴. دونبوا، آلن (۱۳۷۲)؛ «رویاری با جهان گرایی»، ترجمه محمدتقی قزل سفلی، ایران فردا، ش ۲۳.
 ۵. شعبانی، احمد (۱۳۸۴)؛ «جهانی شدن دنیای اطلاعات»، علوم اطلاع رسانی، دوره ۲۰، ش ۴-۳، ص ۷۲-۶۳.
 ۶. کاستلز، امانوئل (۱۳۸۰)؛ «عصر اطلاعات»، ترجمه حسن چاوشیان، تهران، طرح نو.
 ۷. کاظمی، محمود (۱۳۸۲)؛ «جهانی شدن و چالشهای فراروی آموزش عالی در هزاره سوم»، کنفرانس توسعه اجتماعی، ص ۴۵۷-۴۲۷.
 ۸. فاضلی، نعمت الله؛ (۱۳۸۶)، وب سایت (<http://farhangshenasi.com>)
1. Giddens, A (1999). **Globalization and Citizenship**, Unrisd publishing.
 2. Golam, S (2002). **Globalization and the University Responsibilities**, IAUP Sydney.
 3. Guri-Rosenblit, S (2001). **Virtual Universities: Current Models and Future Trends**, *Higher education in Europe*, XXVI (4): 487-499.
 4. Harvey, D (1989). **The Condition of Post Modernity**, Oxford, Basil Blackwell.
 5. Hayyam, M.S.L (2002). **The University of 21st Century as an International Entity, Globalization, Internationalization, Homogenization**, IAUP Sydney.
 6. Kitagawa, F (2005). **“Constructing advantage in the knowledge society, roles of universities reconsidered: the case of Japan”**, *Higher education management and policy*, 17(1): 1-18.
 7. Lyotard, Jean F (1984). **The postmodern condition: A report on knowledge**, University of Minnesota Press.

8. Pourezzat, Ali.A.; Mollae, Abdolazim & Morteza, Firouzabadi (2008). **“Building the future: Undertaking proactive strategy for national outlook”**, *Futures*, 40: 887-892.
9. Raschke C.A (2003). **The Digital Revolution and the Coming of the Post-Modern University**, London and New York, Routledge, Falmer.
10. Scholte, J.A (2000). **Globalization: A Critical Introduction**, London, Macmillan.
11. Schott, T (1997). **The Globalization of Science**, The Perseus Books Group publishing.

پایگاه‌های اینترنتی مورد مراجعه

1. <http://www.webometrics.info/top4000.asp>
2. <http://web.mit.edu/>
3. <http://www.universityofcalifornia.edu/>
4. <http://www.psu.edu/>
5. <http://www.umich.edu/>
6. <http://www.cornell.edu/>
7. <http://www.wisc.edu/>
8. <http://www.utexas.edu/>
9. <http://www.washington.edu/>
10. <http://www1.umn.edu/>
11. <http://www.cmu.edu/>
12. <http://www.uchicago.edu/>

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی